

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історичних дисциплін

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

НДПП1 ДАВНЯ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Освітньо-професійна програма «Історія», «Середня освіта»

Освітній ступінь «Бакалавр»

спеціальність 032 «Історія та археологія»,

014.03 «Середня освіта. Історія»

факультет Історичний

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма курсу “Давня та середньовічна історія України”
Для студентів освітньо-професійної програми «Історія», «Середня освіта»
Освітнього ступеню «Бакалавр»

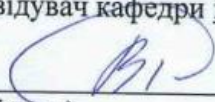
Спеціальності 032«Історія та археологія»
014.03 «Середня освіта. Історія»

Розробник: доцент кафедри історичних дисциплін, к.і.н. Арабаджи С.С.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історичних дисциплін

Протокол від «27» серпня 2020 року № 1

Завідувач кафедри історичних дисциплін

Завідувач кафедри історичних дисциплін

(підпис) _____ (Романцов В.М.)
(прізвище та ініціали)

©Арабаджи С.С., 2020 рік

© МДУ, 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 8	Галузь знань <u>01 Освіта</u> <u>03 Гуманітарні науки</u>	Нормативна	
Модулів – 4	Спеціальність 014 Середня освіта Спеціалізація 014.03 «Середня освіта. Історія» 032 «Історія та археологія»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 5		1-й	1 -й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		1,2-й	1,2-й
Загальна кількість годин - 240		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 6	Освітній рівень: Бакалавр	24 + 24 год.	14 + 14
		Практичні, семінарські	
		16 + 16 год.	10 + 10
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		год. 80 + 80	95 + 95
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: екзамен			

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 80/160

для заочної форми навчання – 8/232

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення «Давної та середньовічної історії України» – засвоєння студентами системи теоретичних знань щодо особливостей історичного процесу на українських землях у давній та середньовічний час, щодо історіографії історії України зазначеного часу.

Завдання:

- розвиток історичного мислення, наукового світогляду студентів на основі вивчення давньої та середньовічної історії України;
- виховання у студентів на матеріалах давньої та середньовічної історії України почуття національної гідності;
- формування вмінь та навичок самостійної роботи з науковою літературою та джерелами, сприяння поглибленому вивченню історії різних народів, що проживали на території сучасної української держави;
- формування у студентів навичок пошуково-творчої роботи, вміння диференціювати, аналізувати, структурувати та узагальнювати зібраний матеріал.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- періодизацію історії України, основні події та дати;
- особливості процесу розвитку виробничих сил на українських землях до середини XVII ст.;
- особливості розвитку української культури;
- роль православної, католицької та греко-католицької церкви у духовному розвитку українського народу;
- біографічні відомості найбільш відомих політичних, суспільних та культурних діячів України;
- найважливіші писемні джерела;
- найважливіші історіографічні проблеми давньої та середньовічної історії України;
- основні поняття та терміни.

вміти:

- аналізувати зміст історичних джерел і робити відповідні висновки;
- оцінювати факти давньої та середньовічної історії України і оперувати ними;
- виділяти причини та наслідки історичних подій на українських теренах;
- простежувати логіку розвитку того чи іншого явища чи події;
- зіставляти різні історичні події та явища;
- опрацьовувати сучасну наукову літературу з давньої та середньовічної історії України;
- аргументувати власну точку зору на дискусійні питання;
- чітко викладати історичний матеріал з використанням відповідної спеціальної лексики;
- працювати з картою.

Місце навчальної дисципліни визначені освітньою програмою компетентності. Компетентності, що набуває студент у ході вивчення курсу:

соціально-особистісні:

- набуття культури навчання впродовж життя;
- володіння культурою мислення, прийомами усного і письмового викладу матеріалу, здібністю до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети та вибору шляхів її досягнення;
- здатність планувати та розподіляти час, управляти своєю діяльністю;
- здібність самостійно навчатися та аналізувати свою роботу, підвищувати майстерність;

- здатність генерувати нові ідеї; розвинута здатність до творчих підходів у вирішенні професійних завдань;

- здібність критично оцінювати свої прогалини у знаннях та вміннях, обирати засоби для їх усунення;

- вміння злагоджено працювати у колективі;

- здатність адаптуватись до нових ситуацій;

інструментальні:

- володіння професійною науково-діловою (усною та письмовою) комунікацією українською мовою;

- навички використання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій у навчанні;

- розуміння сутності та значення інформації у розвитку сучасного суспільства, володіння основними методами та засобами отримання, зберігання, переробки та поширення інформації;

професійні:

- вміння вести дослідницьку роботу, використовуючи доцільні методи пізнання минулого;

- знання понятійного апарату, теоретичних засад та методології проведення наукових досліджень;

- здатність виявляти різні точки зору, визнавати і сприймати таку різноманітність;

- вміння аналізувати, синтезувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки і тенденції історичного процесу; вміння визначати суттєві ознаки становлення та розвитку науки на українських землях;

- здатність реконструювати образи минулого у словесній формі і оформлювати їх у вигляді доповідей та кваліфікаційних робіт;

- вміння переконливо викладати свої думки, дотримуватися етичних стандартів;

- вміння вести діалог з проблематики курсу;

- навичка публічних виступів, аргументації, ведення дискусій і полеміки;

- розуміння тенденцій та основних напрямів розвитку наукових досліджень.

Передумови для вивчення дисципліни – студенти мають базові знання з давньої та середньовічної історії України, володіють на базовому рівні термінологією.

Результати навчання – студенти володіють компетентностями для подальшої професійної діяльності та навчання за освітньою програмою, орієнтуються в давній та середньовічній історії України, самостійно планують роботу над вивченням наукової проблеми, застосовують відповідні принципи та методи досліджень. У студентів на достатньому рівні сформовані компетентності для написання курсових робіт з історії України відповідного періоду.

3. Програма навчальної дисципліни

I семестр

Змістовий модуль 1. Перші державні утворення на території України.

Тема 1. Вступ до курсу. Формування української території, її історичне ядро. Походження назви «Україна».

Тема 2. Витоки цивілізації на теренах України.

Тема 3. Кочовики та землероби на теренах України I тис. до н.е. – I третина I тис. н.е.

Тема 4. Давньогрецькі міста-держави на території Південної України.

Тема 5. Українські землі у період раннього середньовіччя.

Змістовий модуль 2. Становлення Київської держави

Тема 1. Проблема походження державності у східних слов'ян.

Тема 2. Становлення Київської держави (IX – X ст.).

Тема 3. Релігійні вірування. Хрещення Русі.

Тема 4. Піднесення Давньоруської держави (кінець X – перша третина XII ст.).

Змістовий модуль 3. Політична роздробленість Русі. Галицько-Волинське князівство.

Тема 1. Причини роздробленості Русі. Русь у період роздробленості (30-і рр. XII – 40-і рр. XIII ст.).

Тема 2. Монгольська навала.

Тема 3. Галицько-Волинська держава (кінець XII – перша половина XIV ст.).

II семестр

Змістовий модуль 4. Литовсько-польсько-кримський період української історії (1340 – 1569 рр.).

Тема 1. Експансія іноземних держав в українських землях у XIV ст.

Тема 2. Землі Русі-України під владою іноземних держав (XV – перша половина XVI ст.).

Тема 3. Українські землі у державній системі ВКЛ та Королівства Польського.

Тема 4. Проблеми соціально-економічного розвитку українських земель у XV – I пол. XVI ст.

Тема 5. Українське козацтво на початку своєї історії (середина XV – I пол. XVI ст.).

Тема 6. Кримський ханат у пізньосередньовічній історії України.

Змістовий модуль 5. Українські землі під владою Речі Посполитої (1569 – 1647 рр.).

Тема 1. Утворення Речі Посполитої і наслідки для України.

Тема 2. Релігійне життя та конфесійні відносини в Україні-Русі.

Тема 3. Соціально-економічний розвиток України-Русі під владою Королівства Польського.

Тема 4. Козацькі війни 90-х років XVI ст. Військово-політична діяльність українського козацтва в I чверті XVII ст.

Тема 5. Суспільно-політичні процеси та релігійне життя в першій пол. XVII ст.

Тема 6. Загострення соціально-економічних суперечностей на українських землях. Козацькі повстання 20-30-х рр. XVII ст.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Перші державні утворення на території України.												
Тема 1. Вступ до курсу. Формування української території, її історичне ядро. Походження назви «Україна».	8	2				6	10	2				8
Тема 2. Витоки цивілізації на теренах України.	8	2				6	8					8
Тема 3. Кочовики та землероби на теренах України I тис. до н.е. – I третина I тис. н.е.	10	2	4			4	8	2				6
Тема 4. Давньогрецькі міста-держави на території Південної України	10		2			8	8		2			6
Тема 5. Українські землі у період раннього середньовіччя	8	2				6	8					8
Разом за змістовим модулем 1	44	8	6			30	42	4	2			36
Змістовий модуль 2. Становлення Київської держави.												
Тема 1. Проблема походження державності у східних слов'ян.	10	2				8	10					10
Тема 2. Становлення Київської держави (IX – X ст.).	10	2	2			6	12	2				10
Тема 3. Релігійні вірування. Хрещення Русі.	8	2				6	10					10
Тема 4. Піднесення Давньоруської держави (кінець X – перша третина XII ст.).	9	2	2			5	10					10
Разом за змістовим модулем 2	37	8	4			25	42	2				40

Змістовий модуль 3. Політична роздробленість Русі. Галицько-Волинське князівство.											
Тема 1. Причини роздробленості Русі. Русь у період роздробленості (30-і рр. XII – 40-і рр. XIII ст.).	14	4	2			8	10		2		8
Тема 2. Монгольська навала.	8					8	10				10
Тема 3. Галицько-Волинська держава (кінець XII – перша половина XIV ст.).	17	4	4			9	16				16
Разом за змістовим модулем 3.	39	8	6			25	36		2		34
Змістовий модуль 4. Литовсько-польсько-кримський період української історії (1340 – 1569 рр.).											
Тема 1. Експансія іноземних держав в українських землях у XIV ст.	13	2	4			7	10	2			8
Тема 2. Українські землі під владою іноземних держав (XV – перша половина XVI ст.).	9	2				7	10				10
Тема 3. Українські землі у державній системі ВКЛ та Королівства Польського.	9	2				7	10				10
Тема 4. Проблеми соціально-економічного розвитку українських земель у XV – I пол. XVI ст.	13	2	4			7	10				10
Тема 5. Українське козацтво на початку своєї історії (середина XV – I пол. XVI ст.).	7	2				5	10				10
Тема 6. Кримський ханат у пізньосередньовічній та ранньомодерній історії України.	9	2				7	10				10
Разом за змістовим модулем 4.	60	12	8			40	60	2			58

Змістовий модуль 5. Українські землі під владою Речі Посполитої (1569 – 1647 рр.).											
Тема 1. Утворення Речі Посполитої і наслідки для України	9	2				7	8	2			6
Тема 2. Релігійне життя та конфесійні відносини в Україні-Русі.	9	2				7	10				10
Тема 3. Соціально-економічний розвиток України-Русі під владою Речі Посполитої.	9	2	2			5	10				10
Тема 4. Козацькі війни 90-х років XVI ст. Військово-політична діяльність українського козацтва в I чверті XVII ст.	11	2	4			7	12		2		10
Тема 5. Суспільно-політичні процеси та релігійне життя в першій пол. XVII ст.	11	2	2			7	10				10
Тема 6. Загострення соціально-економічних суперечностей на українських землях. Козацькі повстання 20-30-х рр. XVII ст.	11	2				7	10				10
Разом за змістовим модулем 5.	60	12	8			40	60	2	2		58
Усього годин	240	48	32			160	240	10	6		224

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Скіфи в історії України.	4
2.	Давньогрецькі міста-держави на території Південної України.	2 2
3.	Утворення та розвиток державності на Русі.	2
4.	Давньоруська держава у другій половині XII – XIII ст.	2
5.	Русь у період політичної роздробленості (30-і рр. XII – 40-і рр. XIII ст.).	2 2
6.	Галицько-Волинська держава (кінець XII – перша половина XIV ст.).	4
7.	Політичне становище українських земель у XIV ст.	4

8.	Соціально-економічне та правове становище України в XV – першій половині XVI ст.	4	
9.	Шляхта у суспільно-політичному житті України XV – першої половини XVI ст.	2	
10.	Виникнення та розвиток українського козацтва (середина XV – середина XVII ст.).	4	2
11.	Релігійне життя в українських землях XVI – першій половині XVII ст.	2	
	Всього	32	6

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
1.	Вступ до курсу. Формування української території, її історичне ядро. Походження назви «Україна».	6	8
2.	Витоки цивілізації на теренах України.	6	8
3.	Кочовики та землероби на теренах України I тис. до н.е. – I третина I тис. н.е.	4	6
4.	Давньогрецькі міста-держави на території Південної України.	8	6
5.	Українські землі у період раннього середньовіччя.	6	8
6.	Проблема походження державності у східних слов'ян.	8	10
7.	Становлення Київської держави (IX – X ст.).	6	10
8.	Релігійні вірування. Хрещення Русі.	6	10
9.	Піднесення Давньоруської держави (кінець X – перша третина XII ст.).	5	10
10.	Причини роздробленості Русі. Русь у період роздробленості (30-і рр. XII – 40-і рр. XIII ст.).	8	8
11.	Монгольська навала.	8	10
12.	Галицько-Волинська держава (кінець XII – перша половина XIV ст.).	9	16
13.	Експансія іноземних держав в українських землях у XIV ст.	7	8
14.	Землі Русі-України під владою іноземних держав (XV – перша половина XVI ст.).	7	10
15.	Українські землі у державній системі ВКЛ та Королівства Польського.	7	10
16.	Проблеми соціально-економічного розвитку українських земель у XV – I пол. XVI ст.	7	10
17.	Українське козацтво на початку своєї історії (середина XV – I пол. XVI ст.).	5	10
18.	Кримський ханат у пізньосередньовічній історії України.	7	10
19.	Утворення Речі Посполитої і наслідки для України.	7	6
20.	Релігійне життя та конфесійні відносини в Україні-Русі.	7	10
21.	Соціально-економічний розвиток України-Русі під владою Королівства Польського.	5	10
22.	Козацькі війни 90-х років XVI ст. Військово-політична діяльність українського козацтва в I чверті XVII ст.	7	10
23.	Суспільно-політичні процеси та релігійне життя в першій пол. XVII ст.	7	10

24.	Загострення соціально-економічних суперечностей на українських землях. Козацькі повстання 20-30-х рр. XVII ст.	7	10
Всього		160	232

7. Індивідуальні завдання

1. Розкрийте основні ознаки первіснообщинного ладу, характерні для східнослов'янських племен.
2. Покажіть, яку роль відіграли східні слов'яни в історії Європи.
3. Проаналізуйте, що являли собою релігійні вірування східних слов'ян.
4. Поясніть, чому саме Київ став центром ранньофеодальної Київської держави.
5. Покажіть основні риси та напрямки зовнішньої політики Київської держави.
6. Розкрийте, які торговельні шляхи поєднували Київську державу із країнами Європи та Азії.
7. Відомо, що у X ст. впливовими були кілька світових релігій (християнство, іудаїзм, іслам). Чому в Київській державі було запроваджено християнство саме візантійсько-православного зразка? Поясніть це.
8. Як вплинуло запровадження християнства на соціально-економічний, політичний та культурний розвиток Київської держави, її міжнародні зв'язки? Поясніть це.
9. Відомо, що початок процесу політичної роздробленості виходить із сепаратистської політики деяких князів Київської держави. Покажіть, які зміни в економічному житті сприяли цій політиці.
10. Визначте, яку роль у боротьбі з монгольськими та іншими іноземними загарбниками відіграли Київська держава і Галицько-Волинське князівство.
11. Наведіть факти, що підтверджують видатну роль Київської держави у становленні української народності.
12. Чому ще недавно така сильна держава як Київська держава підпала під вплив і протягом XIV ст. була розчленована сусідніми феодальними державами?
13. Складіть хронологічну таблицю подій, що призвели до утвердження на українських землях влади Польщі, Литви, Угорщини та Молдавії.
14. Покажіть, як і чому різні прошарки українського населення по-різному ставилися до включення їх земель до складу Литовського князівства і Польщі.
15. Проаналізуйте роль і значення народних мас, а також українських чи українізованих литовських магнатів і шляхти у формуванні запорозького козацтва.
16. Використовуючи наведені терміни, складіть схему устрою Запорозької Січі: кіш, курені, рада, суддя, осавул, кошовий отаман, полки, писар.
17. Покажіть, як змінювалося становище українського селянства в литовсько-польську добу.
18. Якою була реакція різних класів та станів населення України на укладення Люблінської та Брестської уній? До чого це призвело?
19. Складіть таблицю селянсько-козацьких повстань кінця XVI – першої половини XVII ст.
20. В яких умовах розвивалася культура України литовсько-польської доби? Які її здобутки вам відомі?
21. Друга половина XVI – перша половина XVII ст. характеризується різким посиленням тиску на українство з боку Польщі. Чому саме цей період пов'язаний з національно-культурним відродженням українського народу? Які його характерні ознаки?
22. Проаналізуйте характер, рушійні сили та особливості селянсько-козацьких повстань кінця XVI – першої половини XVII ст.

8. Методи навчання: лекції (вхідна, узагальнююча, тематичні, проблемні, оглядові), робота в Інтернет, складання бібліографії досліджуваної проблеми, реферування, підготовка доповідей, конспектування, виконання індивідуального завдання.

9. Методи контролю: поточне оцінювання роботи на семінарських заняттях; контрольна робота, тестування, екзамен.

10. Критерії оцінювання

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою		Критерії оцінювання
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку	
90-100	A	відмінно	зараховано	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.
82-89	B	добре		Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
74-81	C			Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
64-73	D	задовільно		Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки,

				серед яких є значна кількість суттєвих.
60-63	E			Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

11. Засоби оцінювання: стандартизовані тести; презентації результатів виконаних завдань, створенні тести, екзамен.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Підсумковий тест (екзамен)	Сума	
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2						50	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12		
0	0	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

Романцов В.М. Історія України: Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять. – Маріуполь, 2012.

14. Рекомендовані джерела інформації

Базова література

1. Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до XX ст. – К.: Либідь, 1998.
– Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Borysenko_Volodymyr/Kurs_ukrainskoi_istorii_Z_naidavnishykh_chasiv_do_XX_stolittia.pdf
2. Гончарук П.С. Історія України з найдавніших часів до початку XX століття. – К., 2009. –
Режим доступу: <https://subject.com.ua/pdf/130.pdf>
3. Історія України / В.Ф. Верстюк, О.В. Горань, О.І. Гуржій та інші. Під. ред. В.А. Смолія. –
К., 1997. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-86248-127-3/5-86248-127-3.pdf>
4. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1998. –
Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>
5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. Яковенко. – К.:
Критика, 2005.

Допоміжна література

1. Антонович В.Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до смерти великого
князя Ольгерда // Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. - К.:
Либідь, 1995. - С. 622 - 743.
2. Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні – К.: Дніпро, 1991
3. Апанович О. М. Розповіді про запорозьких козаків. – К.: Дніпро, 1991.
4. Археология СССР. - Античные государства Северного Причерноморья. - М., 1984.
5. Бантыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян до
уничтожения гетьманства. - К., 1993.
6. Баран В.Д. Давні слов'яни. — К., 1998 / Україна крізь віки. - Т.3.
7. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
8. Бойко І.Д. Селянство України в другій половині XVI - першій половині XVII ст. - К.,
1963.
9. Брайчевський М. Конспект історії України. — К., 1993.
10. Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Україна і Росія в історичній
ретроспективі. Нариси в 3-х томах. – Т.1. Українські проекти в Російській імперії. –
К.: Наук. думка, 2004.
11. Винар Л.Р. Козацька Україна. Вибрані праці / Редактор В.Степанков, упорядник
А.Атаманенко. – К. – Львів – Нью-Йорк – Париж, 2003.
12. Голобуцкий В.А. Запорожское казачество. – К.: Госполитиздат УССР, 1957.
13. Голобуцький В.О. Запорозьке козацтво. – К.: Вища шк., 1994.
14. Горобець В., Чухліб Т. Незнайома Клію. Таємниці, казуси і курйози української
історії. Козацька доба / Наук. ред. В.Смолій. – К.: Наук. думка. 2004.
15. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XIV - початок XVII ст.).
– Львів, 2002.
16. Греков И.Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды. - М., 1975.
17. Греков И.Б. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV
- XVI вв. - М., 1963.
18. Грушевский М.С. Иллюстрированная история Украины. – К.: МПП «Левада», 1997.
19. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. - К., 1992.
20. Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 11т. - 12 кн. - К., 1991 - 1996. - Т. IV -
VIII.
21. Гудзяк Б. Криза і реформа. Київська Метрополія, Царгородський патріархат і генеза
Берестейської унії. – Львів, 2000. Дмитриєв М.В. Между Римом и Царьградом.
Генезис брестской церковной унии 1595 – 1596 гг. – М., 2003.

22. Гурбик А.О. Волочна поміра на українських землях у складі Великого князівства Литовського в XVI ст. // Українській історичний журнал. – 1996. - № 4. – С.49-61.
23. Гурбик А.О. Еволюція соціально-територіальних спільнот в середньовічній Україні (волость, дворище, село, сябринна спілка). - К., 1998.
24. Давня історія України. — У 2-х кн. — К., 1994-1995., — кн.2.
25. Дворниченко О. Русские земли Великого княжества Литовского (до начала XVI века): очерки истории общины, сословий, государственности. - СПб, 1993.
26. Дорошенко Д.І. Нарис історії України в 2-х томах. – Т. I. – К.: Глобус, 1992.
27. Ефименко А.Я. История украинского народа. – К.: Лыбидь, 1990.
28. Залізник Л. Нариси стародавньої історії України. — К., 1994.
29. Запорозьке козацтво в українській історії, культурі та Національній Самосвідомості // Матеріали міжнародної наукової конференції. – К. – Запоріжжя, 1997.
30. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. - Львів: Центр Європи, 2006.
31. История Киева. В трех томах, четырех книгах. - Т. 1. Древний и средневековый Киев. - К. Наукова думка, 1982.
32. История Украинской ССР / Ред коллегия А.К.Касименко (гл. ред.), В.А.Дядиченко, Ф.Е.Лось, Ф.П.Шевченко, Ф.А.Ястребов. – Т.І. – К.: АН УССР, 1953.
33. Історія Львова в документах і матеріалах: збірник документів і матеріалів. - К.: наук. думка, 1986.
34. Історія України в особах: Литовсько-Польська доба. - К., 1997.
35. Історія українського війська. – Ч.ІІ. – Львів: Видання Івана Тиктора, 1936 р. – Репринтне видання. – Бібліотечка журналу «Пам'ятки України».
36. Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т. 1.
37. Історія українського козацтва: Нариси: у 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2007. – Т. 2.
38. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах. - Т. 1. - К.: Наук. думка, 2006.
39. Козацькі січі (нариси з історії українського козацтва XVI – XIX ст.) – К., Запоріжжя, 1998.
40. Костомаров М. Галерея портретів. - К., 1993.
41. Котляр М. Русь язичницька. - К., 1995.
42. Котляр М.Ф. Галицько- Волинська Русь. — К., 1998 / Україна крізь віки, Т. 5.
43. Котляр М.Ф., Смолій В.А. Історія України в життєписах. – К., 1994.
44. Кривошея В. Генеологія українського козацтва: Нариси історії козацьких полків. – К.: Стило, 2002.
45. Крижанівський О., Плохій С. Історія церкви та релігійної думки в Україні: Навчальний посібник. – У 3-х книгах. – Кн. 3. – Кінець XVI – середина XIX ст. – К.: Либідь, 1994.
46. Крижицький С.Д., Зубар В.М., Русяєва А.С. Античні держави Північного Причорномор'я. — К., 1998. / Україна крізь віки. — Т. 2.
47. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів: Світ, 1990.
48. Кром М. Меж Русью и Литвой: западно-русские земли в системе русско-литовских отношений конца XV первой половины XVI века. - М., 1995.
49. Лаврів П.І. Історія Південно-Східної України. – К., 1996.
50. Леп'явко С.А. Військово-політична діяльність українського козацтва в контексті міжнародних відносин (1561–1595). – К., 2000
51. Леп'явко С. Козацькі війни кінця XVI ст. в Україні. - Чернігів, 1996.
52. Любавский М.К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. - С-П.б: Наука, 2004.
53. Магочій П.–Р. Історія України. – К.: Критика, 2007.
54. Максимович М.А. Исторические письма о казаках приднепровских // Киев явился градом великим. Выбрані українознавчі твори – К.: Либідь, 1994. – С. 191–220.

55. Мальченко О. Шляхетські наїзди у світлі масткових актів кінця XVI – першої половини XVII ст. (Військовий аспект) // Київська старовина. – 1997. - № 3-4 – С. 94-113.
56. Мицик Ю. До історії повстання 1630: (повстання нерестрового козацтва на чолі з Тарасом Трясилом) // Пам'ять століть. – 1997. - № 4 . – С.28-31.
57. Мицик Ю. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV – XVII ст. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. держ. ун-ту, 1997.
58. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI-XVIII ст. — К., 1990. Пашуто В.Т. Внешняя политика Древней Руси. — М., 1968.
59. Однороженко О. Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього Модерну: структура та влада. - К.: Темпора, 2011. 422 с.
60. Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. — К., 1994.
61. Полонська-Василенко Н. Історія України.- У 2-х Т. - К., 1992. - Т. 1: до середини XVII ст.
62. Прицак О. Походження Русі. — К., 1997.
63. Рапов О.М. Княжеские владения на Руси в X – первой половине XIII вв. — М., 1977.
64. Русина О.В. Сіверська земля у складі Великого князівства Литовського. - К., 1998.
65. Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. /Україна крізь віки. Т.6 -К., 1998.
66. Русина О.В. Українські землі у Московській зовнішній та внутрішній політиці XV – початку XVII ст. // Українській історичний журнал. – 1996. - № 4. – С.62-74.
67. Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв.— М., 1982.
68. Савченко С. Єретичні рухи в Україні XVI – XVII ст.: забута проблема // Сучасність.- 2000 - № 2. – С.115-118.
69. Сахаров А.А. Дипломатия Святослава. - М., 1982.
70. Сергійчук В Українське козацьке військо в другій половині XVI – серед. XVII ст. – К., 1991.
71. Сергійчук В. Дмитро Вишневецький. К.: Україна, 2003.
72. Сергійчук В. Іменем Війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – середині XVII столітя. – К.: Україна, 1991.
73. Седов В.В. Восточные славяне в VI-XIII вв. — М., 1952.
74. Толочко П.П. Історичні портрети. — К., 1990.
75. Толочко П.П. Літописи Київської Русі. — К., 1994.
76. Третьяков П.Н. Восточнославянские племена. — М., 1953.
77. Українська народність: нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. — відп. ред. Ю.Ю. Кондуфор. — К., 1990.
78. Хорошкевич А. Русское государство в системе международных отношений конца XV - начала XVI века. - М., 1980.
79. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. — К., 1992.
80. Шабульдо Ф.М. Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского. - К., 1987.
81. Щербак В. Козацька верхівка другої половини XVI – середини XVII ст. // Київська старовина. – 1997. - № 5 . – 3-12.
82. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV – середина XVII ст. – К.: Видавн. дім «KM Academia». – 2000.
83. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К.: Критика, 2002.
84. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: (Волинь і Центральна Україна) - К., 1993.
85. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блащук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь

Олексій. Київ : Ін-т історії України Національної академії наук України, ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2020. Кн. 1 : Простори історії. 672 с.

86. Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смолія : У 2-х кн. / відпов. ред. Боряк Геннадій ; упоряд. Блащук Світлана, Боряк Геннадій, Горобець Віктор, Кудряченко Андрій, Матях Валентина, Ткаченко Василь, Солошенко Вікторія, Ясь Олексій. Київ : Ін-т історії України Національної академії наук України, ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України», 2020. Кн. 2 : Простори історика. 656 с.